Dr hab. Bożena Rozwadowska
Profesor Uniwersytetu Wrocławskiego

15 listopada 2018

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Rafała Jurczyka

The emergence of the definite article in the history of English: A view from Narrow Syntax and LF
(Wyodrębnienie się przedimka określonego w historii języka angielskiego: Analiza składniowa i semantyczna)

Rozprawa doktorska mgr. Rafała Jurczyka poświęcona jest diachronicznej analizie procesu wyłonienia się przedimka określonego w języku angielskim. Analiza dokonana jest w ramach językoznawstwa generatywnego w modelu minimalistycznym i uwzględnia w sposób kompleksowy wzajemne relacje między morfologią, składnią i semantyką oraz interfejsów między tzw. Narrow Syntax a formą fonologiczną i formą logiczną. Wpada więc w nurt najnowszych i wciąż pionierskich badań, ponieważ w sposob nowatorski wykorzystuje generatywny model minimalistyczny do badań diachronicznych, co nadal należy do tematyki trudnej i niepodejmowanej na szerszą skalę. Temat jest ambitny i wpisuje się w światowe programy badawcze, a wkład Autora do światowego językoznawstwa jest twórczy i istotny. Jak słusznie Autor zauważa, dotychczasowe badania dotyczące wykształcenia się przedimka określonego w języku angielskim były jednostronne i skupiały się albo na stronie formalnej albo na semantyce omawianej zmiany językowej, a tym samym natrafiały na wiele problemów. Autor podejmuje się trudnego zadania wyjaśnienia pojawienia się przedimka określonego przy uwzględnieniu różnych czynników oraz wzajemnych relacji między różnymi podsystemami języka, a także przy uwzględnieniu wpływu czynników wykraczających poza wąsko rozumianą składnię. Mgr Jurczyk dobrze poradził sobie z tym trudnym zadaniem, wybierając model minimalistyczny, który stosuje konsekwentnie, spójnie i potrafi pokazać jak w ramach tego modelu można wyjaśnić wszystkie etapy zachodzących zmian w gramatyce języka angielskiego na przestrzeni dziejów. Rozprawa zasługuje na uznanie i wzbudza podziw, choć nie jest lekturą łatwą.

Przedstawiona do oceny dysertacja liczy 257 stron tekstu oraz 24 strony bibliografii zawierającej blisko 350 cytowanych pozycji (nie licząc źródeł danych). Tekst pracy podzielony jest na 6 głównych rozdziałów, poprzedzonych wstępem i zakończonych konkluzjami. Struktura pracy, zapowiedziana we wstępie, jest przemyślana i uzasadniona logiką prowadzonego wywodu badawczego. Rozdział pierwszy wprowadza aparat formalny

przyjęty przez Autora do przeprowadzenia analizy, czyli podstawowe założenia programu minimalistycznego oraz składni fazowej. Omawia też Hipotezę DP i właściwości przedimka określonego we współczesnym języku angielskim. Autor opisuje dystrybucję przedimka określonego, a także aspekty interpretacyjne, w tym jego rolę w strukturze informacyjnej zdania oraz uwarunkowania pragmatyczne (kontekstowe). Rozdział ma charakter sprawozdawczy. Jest to sprawna i selektywna synteza literatury, umiejętnie dobranej dla potrzeb pracy. Autor podkreśla uniwersalny charakter kategorii określoności (a nie samej kategorii przedimka), która może być wyrażana na różne sposoby w odmiennych typologicznie językach. Na każdym etapie ekspozycji znajdujemy odautorskie komentarze uzasadniające wagę i relewantność przytaczanej literatury przedmiotu do analizy przeprowadzonej w kolejnych rozdziałach. Autor stara się być przewodnikiem dla czytelnika po zawiłych meandrach wywodu badawczego, co świadczy o jego dojrzałości badawczej i profesjonalizmie.

Podobny charakter ma rozdział drugi, gdzie znajdujemy obszerny, wyczerpujący opis kategorii gramatycznych zakodowanych na takich jednostkach leksykalnych jak rzeczowniki, zaimki wskazujące, rodzajniki i inne determinatory fraz rzeczownikowych. Podobnie jak rozdział pierwszy, jest to rozdział wprowadzający niezbędną bazę teoretyczną do analizy diachronicznej przeprowadzonej w rozdziałach 3-6. W tym rozdziale Autor kładzie szczególny nacisk na mechanizm sprawdzania różnych cech formalnych w modelu minimalistycznym w procesie derywacji. Precyzyjnie rozróżnia cechy formalne od semantycznych i fonologicznych, co mu będzie potrzebne do analizy zgromadzonego materiału. Dokładnie opisuje i ilustruje przesuwki składniowe wymuszane przez konieczność sprawdzenia cech, zgodnie z przyjętym aparatem teoretycznym. Spośród cech ważnych dla wywodu wyeksponowane są cechy przypadka i rodzaju. Podobnie jak rozdział pierwszy, rozdział drugi świadczy o dobrej znajomości literatury przedmiotu, dużej erudycji Autora i umiejętności selekcji przytaczanej literatury. Nie jest to zlepek streszczeń, ale krytyczna, autorska synteza poglądów licznych badaczy. Autor imponuje umiejętnością kojarzenia i porównywania różnych hipotez, rozwiązań i wyjaśnień proponowanych w obszernej literaturze. Mgr Jurczyk ogarnia przyjęty paradygmat inteligentnie i sprawnie, ilustrując każde stwierdzenie odpowiednim materiałem empirycznym. Oba rozdziały sprawozdawcze zawierają kompendium wiedzy dotyczącej Mocnej Tezy Minimalistycznej i składni fazowej. Mogą być traktowane jako rzetelny przewodnik po tychże podejściach teoretycznych i mechanizmach w nich stosowanych. Zarówno bogactwo omawianej literatury jak i selekcja istotnych wątków zasługują na uznanie.

Pozostałe 4 rozdziały stanowią samodzielną analizę procesu wyłaniania się przedimka określonego w języku angielskim. Dokonania Doktoranta można określić jako szczegółową, techniczną aplikację programu minimalistycznego do opisu języka angielskiego w jego poprzednich stadiach: staroangielskiego i średnioangielskiego. W rozdziale 3 znajdujemy szczegółowy i wyczerpujący opis frazy rzeczownikowej w języku staroangielskim z perspektywy programu minimalistycznego opartego na cechach. Wartość tego rozdziału to rzetelność i wszechstronność opisu przy zastosowaniu przyjętego aparatu formalnego oraz odniesienie tego opisu do współczesnych jezyków o podobnych właściwościach, tzn. niemieckiego i niderlandzkiego. Autor eksponuje znaczenie fleksji widocznej na zaimkach wskazujących (demonstratives) oraz na pełnych frazach rzeczownikowych, w szczególności podkreśla rolę morfologicznych wykładników kategorii przypadka i rodzaju, które według Doktoranta leksykalizują kategorię określoności. Przy tym przypadek wyraża relacje gramatyczne a rodzaj jest wykładnikiem referencyjności na poziomie dyskursu. Autor podkreśla też rolę zgody wyrażonej morfologicznie na czasowniku. Te właściwości morfologiczne są skorelowane z szykiem zdania oraz możliwymi przesuwkami w składni. Na bazie rozdziału 3, w rozdziale 4 Autor przedstawia formalne reprezentacje i derywacje możliwych szyków zdania w języku staroangielskim, wykazując świetną orientację we wszelkich technicznych szczegółach. Analiza jest bogato ilustrowana przykładami z korpusu oraz dodatkowo wsparta danymi ilościowymi. Mgr Jurczyk postuluje, że podstawowym szykiem zdania w języku staroangielskim jest szyk VO (Verb Object), a szyk OV jest rezultatem derywacji składniowej. To stwierdzenie pojawia się na stronie 130 (8 wiersz od góry), podczas gdy na stronie 131 (10 wiersz od góry) czytamy: “In what follows, we assume the OV word order to be the non-derived one for the reasons discussed above”. Czytelnik w tym miejscu jest zagubiony, bo te dwa zdana są wzajemnie sprzeczne i przydałoby się klarowne wyjaśnienie rozumowania przedstawionego na stronach 130-131. Czy to pomyłka, czy umknęło mi jakieś ogniwo w logice skomplikowanego wywodu? Rozdział kończy bardzo dobre podsumowanie skomplikowanych technicznych szczegółów proponowanej analizy. Autor konkluduje, że w języku staroangielskim występuje duża różnorodność wzajemnego uporządkowania argumentów nominalnych względem czasownika, co jest wynikiem bogatej morfologii. Istotnym wnioskiem przeprowadzonej analizy jest stwierdzenie, że zaimek wskazujący *se* w OE (Old English) nie posiada jeszcze właściwości charakterystycznych dla przedimka określonego w języku nowoangielskim. Pytanie, które mnie nadal nurtuje po lekturze dysertacji i które jest niezależne od dyskusji dotyczącej przedimka określonego, ale jednak skorelowane ze strukturami proponowanymi w przedstawionej rozprawie, jest

następujące: Jaka jest klarowna i jednoznaczna definicja podmiotu oraz jaki jest status argumentów wyrażanych w celowniku, który to przypadek istniał w staroangielskim. Czy podmiot jest definiowany strukturalnie [Spec, TP]? Czy istnieje niezależna definicja podmiotu? Jak Autor interpretuje struktury bliskich mi czasowników psychologicznych w OE, zilustrowanych poniżej.

(1) þam cynge licodon peran.
The king (DAT) pleased (PL) pears (NOM PL)
The king liked pears.

(2) a. Him ofhreow ðæs mannes
He-dat pitied the man-gen.sg
He pitied the man.

b. Se mæssepreost ðæs monnes ofhreow
the priest-nom. Sg. the man-gen. sg. pitied-3rd sg.
The priest pitied the man.

c. Ða ofhreow ðam munece ðæs hleofian mægenleast
then pitied-3rd sg. the monk-dat. sg. the leper's feebleness-nom. sg.
then the monk pitied the leper's feebleness

(Brody, 1989)

Powyższe pytania nasuwają się w obliczu konkluzji na stronie 163 rozprawy, gdzie Autor proponuje przesuwkę tzw. oblique DP do pozycji [Spec, TopP] motywowaną przez strukturę informacyjną. Jak te korelacje wpływają na czasowniki psychologiczne, gdzie mianownik jest przypisany argumentowi, który jest niżej w hierarchii ról tematycznych niż celownikowy Experiencer?

Kolejne 2 rozdziały to szczegółowa analiza danych z okresu średnioangielskiego. Zamysł jest bardzo podobny do rozdziałów 3 i 4. Tak więc, rozdział 5 ma charakter opisowy, natomiast rozdział 6 zawiera formalną analizę zachodzących zmian przeprowadzoną w oparciu o Mocną Tezę Minimalistyczną. Autor starannie i szczegółowo analizuje wszystkie możliwe struktury i wskazuje na zubożenie nowopowstałej formy zaimkowej *þe*, która nie może funkcjonować samodzielnie ani przemieszczać się do projekcji CP, TopP czy FocP. Przesuwka możliwa jest tylko w połączeniu *þe* z dopełnieniem nominalnym. *Þe* staje się elementem funkcjonalnym nadającym całej frazie status wyrażenia określonego względem kontekstu lub słuchacza. Opcja przesuwki do lewej peryferii zdania staje się bardzo

ograniczona, co prowadzi do ustalenia szyku zdania SVO jako podstawowego w zdaniu. Te zmiany to właśnie wyodrębnienie się przedimka określonego w języku angielskim. Następują one pod koniec XV wieku.

Wywód badawczy Autora, zastosowanie technicznych mechanizmów jest przekonujące i nie budzi żadnych zastrzeżeń. Imponuje staranność opisu formalnego, jego szczegółowość, bogactwo analizowanego materiału i dobra znajomość wszelkich technicznych szczegółów. Można jedynie zadać kilka pytań Autorowi jako ekspertowi w dziedzinie składni minimalistycznej, które się nasuwają po lekturze rozprawy. Na stronie 255 czytamy, że w języku średnioangielskim występują „two subject positions" (dwie pozycje podmiotu): TopP i TP. Ponownie pojawia się więc pytanie o definicję podmiotu jak również o różnicę pomiędzy podmiotem a topikiem (*Topic*), skoro Autor obie pozycje nazywa pozycjami podmiotu. Ponadto warto byłoby się zastanowić jak analiza przeprowadzona w rozprawie ma się do typologii języków zaproponowanej przez Miyagawa (2010), Jiménez-Fernández (2010), and Jiménez-Fernández and Miyagawa (2014). Zabrakło mi w rozprawie odniesienia do podziału proponowanego przez tych autorów na tzw. języki agreement-prominent i discourse-prominent, szczególnie wobec faktu, że Doktorant uważa strukturę informacyjną jako istotną dla analizy mechanizmów składniowych w historii języka angielskiego. Interfejs składni i struktury informacyjnej jest istotny dla tej typologii i konsekwencji, jakie z tego podziału wynikają. Ponadto wspomniane przeze mnie pozycje literaturowe także odwołują się do cech składniowych i dyskursywnych, a zatem oczekujemy zbieżności pomiędzy podejściem w/w badaczy i analizą przedstawioną w rozprawie.

Przechodząc do mniej istotnych uwag, pozwolę sobie skomentować redaktorskie i językowe aspekty ekspozycji. Styl pisarski Autora jest dość zawiły. Zdania są wielokrotnie złożone i nie zawsze klarowne, niekiedy niedokończone. Wiele jest literówek, interpunkcja często zignorowana. W bibliografii zabrakło pozycji Malak (2012), do której widnieje odnośnik na stronie 252. Trafiają się też niefortunne wybory leksykalne, na przykład wielokrotnie używane przez Autora złożenie *issue matter*, z którym nigdzie się nie spotkałam. Te dwa rzeczowniki nie występują razem, tylko zamiennie (albo *issue* albo *matter)*. Często też Autor stosuje niepoprawne złożenie *syntax-semantic interface* (powinno być raczej *syntax-semantics interface*). Skomplikowany styl i potknięcia językowe utrudniają lekturę, mimo, że Autor pomaga czytelnikowi zrozumieć logikę rozumowania poprzez celne podsumowania i połączenia pomiędzy poszczególnymi podrozdziałami, kompensując w

pewnym sensie uchybienia redakcyjne pojawiające się w tekście. Gęstość wywodu jest jednak dużym wyzwaniem dla czytelnika.

Pomimo uwag krytycznych dotyczących drobnych mankamentów, nieprecyzyjnych sformułowań i braków, rozprawę oceniam jako niezwykle wartościową, pionierską i zachęcającą do dalszych badań. Świadczy ona o doskonałym opanowaniu metodologii badawczej, dużej wiedzy Autora i dojrzałości intelektualnej. Najcenniejszym atutem pracy jest bogactwo zanalizowanego materiału oraz wyjaśnienie spoosbu wyodrębnienia się przedimka określonego w języku angielskim w oparciu o formalny aparat teoretyczny. Zakres materiału opracowanego w rozprawie, rzetelność analizy, wszechstronność spojrzenia i nowatorski charakter badań stawiają przedstawioną rozprawę na pewno w grupie doktoratów, które przewyższają oczekiwania i standardy. Rozprawa jest pouczająca i inspirująca. Stanowi istotny wkład do dziedziny.

Podsumowując, oceniam przedstawioną rozprawę doktorską jako spełniającą wymogi ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) i wnioskuję o dopuszczenie mgr. Rafała Jurczyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Uważam ponadto, że rozprawa zasługuje na wyróżnienie.

Bożena Rozwadowska

Dr hab. Bożena Rozwadowska
Profesor Uniwersytetu Wrocławskiego

Bibliografia:

Brody, Michael. 1989. “Old English Impersonals and the Theory of Grammar.” In *UCL Division Psychology and Language Sciences' Webpage*. Available at: http://www.phon.ucl.ac.uk/publications/WPL/89papers/UCLWPL1%2015%20Brody.pdf

Jiménez-Fernández, Á.L. and S. Miyagawa 2014. “A feature-inheritance approach to root phenomena and parametric variation”. *Lingua* 145. 276-302.

Jiménez–Fernández, Á. 2010. “Discourse-agreement features, phasal C and the edge: a minimalist approach”. *Diacrítica – Language Sciences Series* 24(1). 25–49.

Miyagawa, S. 2010. *Why agree? Why move? Unifying agreement-based and discourse configurational languages*. Linguistic Inquiry Monograph 54. Cambridge, MA: MIT Press.